

Gondolatok a nevelői és a tanulói kreativitás összefüggéséről

A kreatív pedagógusról

Empirikus vizsgálatokban sikerült igazolni, hogy közvetlen összefüggés van a pedagógus nyitott, kreatív, divergens gondolkodást mutató viselkedése és a tanulók divergens gondolkodásának mutatói között, még akkor is, ha nem törekednek erre tudatosan. A pedagógus mint példakép, tehát fontos tényező a gyermeki kreativitás fejlesztésében. (A. J. Cropley, 1983.)

A gyerekek nagyon gyorsan tudnak tanulni a felnőttről, a példakép megfigyelése után, főként ha azoknak tekintélyük van. Legalább annyira befolyásolja őket a tanári viselkedés, mint a pedagógus szavai.

A szakirodalmak bővelkednek azokban a leírásokban, amelyek taglalják a pedagógusokkal szembeni elvárásokat, kívánalmakat. Ezek közül jelen esetben csak azokat kívánjuk összegyűjteni, amelyek nélkülözhetetlenek a kisiskolások kreativitásának kibontásában, továbbfejlesztésében.

– Mindenekelőtt embert kell formálnunk a gyermekekből. Tehát a gyermek minden lényeges személyiségjegyt, értékes vonását gondos szakértelemmel és megfelelő humánummal ki kell bontani. Így pl. a jellemet, akaratot és a közösségi szellemet.

– A tudás közkinccs, származzék akár a gyermektől, akár tanárától. Ebből a kincsből részesülnie kell minden gyermeknek, hogy az esetleg elindítója, inspirálója legyen újabb gondolatoknak.

– Ki kell fejleszteni az általános emberi képességeket, de meg kell találni a speciális képességeket is, mert időnként a szürkének látszó kavicsból is előtűnhet a drágakő villogása. (Czeizel Endre, 1984.)

– Amely nevelő az átlagnál jobb, kreatívabb, netán tehetségesebb gyermekekkel foglalkozik, annak valamely területen az átlagnál sokkal jobb, kiválóbb szakembernek kell lennie.

– Ha a gyermekektől kreativitást várunk, akkor nevelőinek feltétlen rugalmasabbnak kell lenniök, távol tartva magukat a sztereotípiáktól, a sablonoktól, általában a „bejárt úttól”.

– A gyermekek merész gondolatait el kell fogadni, sőt, képesnek kell lenni arra a pedagógusnak, hogy azok segítségével tudjon előrehaladni az oktatásban, nevelésben.

– Az empátia és a kapcsolatteremtés képessége nagyon jogos kívánalom. De legalább ennyire lényeges a kifejezetten divergens gondolkodású tanulókkal való szimpátia, a gondolkodásra, tevékenységeikre való érzékeny reagálás, a fokozott türelem, megértés, törődés.

- A gyerekeket önkritikusságra, jó értelemben vett kritikusságra kell nevelni. Tanítóinknak feltétlen rendelkezniük kell ezekkel a képességekkel, és vállalni azokat, még ha közvetlen környezetük esetenként nehezményezi is nonkonformitásukat.

- Hosszú távon csak azok a tevékenységek lehetnek sikeresek, amelyeket az érdeklődés motivál. A túlzott motiváció viszont (hibáktól való szorongás, túlzottan teljesítményt hangsúlyozó helyzet stb.) nem kedvez a kreatív teljesítménynek. Ezzel a pedagógusoknak számolniuk kell.

Valamennyien egyetértünk abban, hogy csak jól átgondolt, szinte naponta megújuló programmal kell és lehet iskoláinkban megvalósítani a képességfejlesztést, a gyermek kreativitásának kibontakoztatását. Ebből a programból minden gyermeknek részesülnie kell, mert a képességfejlesztés minden gyermekre vonatkozik, mint ahogy a társadalom szempontjából is minden életpálya lényeges. De egyáltalán nem lényegtelen az sem, hogy milyen mértékű alkotóképesség birtokában hagyják el gyermekeink az iskolát.

Érvelhetnénk azzal, hogy az értékek ártrendeződésével az anyagi jólét és a hozzá vezető tevékenységek állnak a rangsor elején, és nem a szellemi kapacitás vagy éppen az alkotóképesség. A társadalom részéről mindenképpen szemléletváltásra lenne szükség, mint ahogy a pedagógusképző intézmények részéről is speciálisabb, a jelen és a jövő nemzedék képzési igényeihez sokkal jobban alkalmazkodó felkészítés lenne kívánatos.

A pályára készülők szelektív szűrővizsgálata még várat magára, de ennek hiánya nem lehet métség a pályán működő pedagógusok számára, részükről is nagyobb igényességre, önképzésre, saját képességeik, kreativitásuk tudatos fejlesztésére, hatékonyabb módszerkombinációk kidolgozására lenne szükség, melyekkel szolgálhatnák a képességfejlesztés ügyét:

Módszertani javaslatok az alsó tagozatos tanítók számára

Ötleltáda létesítése: a gyerekek javaslataikat, kéréseiket, kívánásaikat, ötleteiket egy kis cédlárra írják vagy rajzolják, és bedobják a ládába. A jó pedagógus messzemenően igyekszik az ötleteket felhasználni, a kívánásokat teljesíteni.

Meghibásodott „tárgyak” kijavítása

Valóságos tárgyak (pl. játékauto, golyóstoll, legő-éptmény stb.), ill. azok képei (rajzok, szövegek, számsorok stb.) tényleges hibájának javítása.

Transzformációs gyakorlatok

Valaminek az átvitele egy másik közegbe. Pl. egy történet átvitele rajzos formába, zenébe vagy mozgásba. Ez a feladat szinte minden tantárgyhoz kapcsolódhat, és nagyon szívesen végzik a gyerekek.

Improvizációs gyakorlatok

Valaki elkezd egy történetet mesélni, amelybe mindenki bekapcsolódik. Jó, ha legalább kétszer sorra kerülnek a gyerekek. Addig javítják a szöveget, amíg mindenki el nem fogadja. Aztán megjelenítik valamilyen formában (dramatizálás, bábozás, mesélés, pantomim, rajz stb.).

A megfigyelőképesség, koncentráció fejlesztésére irányuló gyakorlatok

Pl. Külső megjelenés megváltoztatása több dologban. Mi változott meg? Nevezd meg! - hangzik az utasítás. (A megváltoztatáshoz viszont találegonynak is kell lenni, tehát ez a feladat a képzetet is fejleszti.) Ugyanezt a feladatot tárgyakkal, képekkel is megoldhatjuk. A gyerekek nagyon szívesen vesznek részt az ilyen „játékokban”.

Élethelyzetek gyakorlása, szituációs játékok

Kapcsolatteremtő interakciós játék, ismerkedés, ajándékozás, vendégvárás, természetes és mesterséges csoportalakító játék. A témát mindig az aktuális szituáció adja.

Bábozás

Meséhez, történethez bábok készítése különböző alapanyagokból; történetek megjelenítése bábokkal; dramatizálás; bábok segítségével tulajdonságok gyűjtése stb. Mindez a megfigyelőképességet, fantáziát, képességet, kreativitást követve a beszédképességet is fejleszti.

Érzékelő játékok a szenzoros észlelési érzékenység fejlesztésére: pl. „zörej-sztori”: zajok jelen-tésének kiszűrése vagy fény, hang, íz, szín stb. felismerése játékos formában.

A kreativitás-tesztből átvett rajzos feladatok

Formák használata: adott sablon felhasználásával a tér betöltése: rajzolás a körökből, ellipszi-sekből; megkezdett rajzok kiegészítése, befejezése.

Szokatlan használat: egy jelentéktelen tárgy alkalmazási lehetősége és felhasználhatósága. (Pl. Mire lehetne felhasználni a csigaházat, konzervdobozt, magvakat, textilhulladékot stb.? Keress hang-szerként is használható tárgyakat a környezetben!)

Ismert tárgy idegenné tétele: pl. miért hullik le a falevél ősszel? Miért szárad meg a kiterített ruha stb.? (Ezek a kérdések ismert jelenségek okait keresik, és a problémamegoldó gondolkodás fejlesztését szolgálják.)

Tárgyak és tulajdonságok kapcsolatának gyűjtése szóban, rajzban, írásban

(Pl. Milyen élő és élettelen dolgokra lehet jellemző a „lágú” tulajdonság?) A sablontól eltérő megoldásokat ez esetben is külön dicséret illeti.

Szógyűjtés: szócikkek készítése, cselekvések gyűjtése, tulajdonságok felsorolása.

Játék az öletekkel: „Mi lenne, ha...?” Kürti Jarmila (1982) provokatív kérdéseknek nevezi az ilyen jellegű kérdést. Nem teljesítményt hangsúlyozó feladatok ezek a gátlásosabb, kevesebb ismerettel rendelkező gyerekek is szívesen bekapcsolódnak megválaszolásába. (Pl. Mi lenne, ha soha nem esne eső? Mi lenne, ha nem számíthatnánk senki segítségére?)

Mesenapló: a szerző, a cím és a szereplők neveinek feltüntetése mellett olyan illusztráció ké-szítése a feladat, amely nem szerepel az olvasott könyvben.

Szimbólumok keresése: verbális ingerre nem verbális válasz adása. Pl. hogyan lehetne leraj-zolni, bemutatni az erőt, az ügyességet, a jóságot?

Fejtörők készítése, rejtvények megfejtése

Régi fényképek sokaságából képek kiválasztása és hozzájuk történetek konstruálása, úgy, hogy a fotókról, az arcról a feltételezett tulajdonságokat is próbálják leolvasni.

Védélkedők, versenyek: vers, mondóka, mesegyűjtő- és mesemondó-verseny, Ki mit tud?, dal-lamfelismerési verseny, ritmuslabda, dalverseny, játékos és tréfás versenyek, mit tud a hangszer?, kiállítás saját készítésű tárgyakkól, játékkészítő verseny stb.

Könyvtárrendezés, könyvek válogatása, témák szerint (pl. csillagászat, állatvilág, űrhajózás, gépek stb.).

Lexikonok használata adott témákhoz.

Folyóiratok, gyermekkönyvek, gyermekeknek való *kiadványok használatának gyakorlása* (Dör-mögő Dömötör, Vakáció, Új vakáció, Mesekvartett, Mézeskalács, Szemfüles Domokos, Kerekecske Dombocska, Sző, fon, nem takács, Nyitnikék stb.).

Szabad alkotások: textil, fém, fa.

Az *akvárium, élősarok, kisállatok gondozásával* megtanulják a gyerekek, hogy milyen életfelté-telek szükségesek a növények és állatok fejlődéséhez.

Mind ezek és a hozzájuk hasonló egyéb tevékenységek a tanítási órákon, a napközi-ben, a szakkörökben és más színtereken megvalósíthatók. Kedvelt tevékenységeivé vál-hatnak gyermekeinknek, nekünk pedig hasznos segítőtársainkká, de mindenképpen szem előtt kell tartanunk néhány kívánalmat:

- el kell ismerni a nem a felnőtt sugalmazásából eredő kreatív teljesítményt is (még ha adott esetben nem azt a feladatot kapja is a tanuló);
- ne a teljesítmény anyagi értékére, hasznosságára, a jutalmazásra (osztályozásra) helyezzük a hangsúlyt, hanem magára az alkotásra, annak folyamatára;
- vegyük észre, ha valami a szokványtól eltérő, újszerű, és méltányoljuk azt;
- lehessen tévedni, hibázni büntetlenül;
- a pedagógusban soha ne szűnjék meg az érdeklődés a gyermeki produktumok iránt, de a gyermek is érezzen vágyat arra, hogy közölje elképzeléseit, gondolatait nevelőivel és társaival.

A nevelő igényességével majdan „átítatódik” a gyermek is, és ez így helyes, főleg, ha ez az igényesség a megvalósítható cselekvésre ösztönöz, belső motívációs bázissá alakul.

- Frank Laycock: Gifted Children, Frank Laycock, Oberlin College, Scott, Fores man and Company (Fordította: Sárosdy Ivánné).
- Czeizel Endre: Hátrány-e a kivételes szellemi képesség? = Kritika, 1981. 1. sz.
- Czeizel Endre: Az érték bennünk van. Gondolat, 1984.
- Klein Sándor: A kreativitás pszichológiája = Magyar Tudomány, 1982. 169. l.
- Kreativitás és deviáció. Akadémiai Kiadó, Bp. 1982. Pszichológiai Műhely (10. l.)
- Edith Brill Roth: Az adottság és tehetség útjai (Kézirat. Fordította: Sárosdy Ivánné)
- Arthur J. Cropley: Tanítás sablonok nélkül, utak a kreativitáshoz (Pszichológia nevelőknek) Tankönyvkiadó, Bp. 1983.
- Moya Tyrson: A kreativitás pszichológiája, Új távlatok a pszichológiában. Gondolat, 1972.
- Kürti Jarmila: Kreativitásfejlesztés kisiskoláskorban. Pszichológia nevelőknek. Bp. 1982. Tankönyvkiadó.
- Zsolnai József-Zsolnai László: Képességfejlesztés, embertöke és az iskola. (A képesség- és tehetségfejlesztő akciókutatásról) Oktatókutató Intézet, Bp. 1982.
- Erika Landau: A kreativitás pszichológiája. Bp. 1974., Tankönyvkiadó.

DR. KRÉKITS JÓZSEF
Szeged

A felszólító módú orosz igealakok használatának pragmatikai és szemantikai megközelítése

1. A tartalmi kérdések megoldásában elsősorban a nyelvtudományra, a nyelvtan metodikai koncepciójára – Tálasi Istvánné és Dezső László felvetéseivel összhangban – az ún. „pedagógiai nyelvtanra” támaszkodom, amely a *nyelvi törvényszerűségek* megismerését nem célként, hanem *eszközként* fogja fel az alkalmazás, a nyelvhasználat elsajátítása érdekében (vö.: Az orosz nyelv oktatásának metodikája 1972, 99; Dezső 1976; 1983). A pedagógiai nyelvtan a legkülönbözőbb nyelvtani elképzelések szintézisére törekszik, amelyek „célja a *beszélő tevékenységének szabályokba foglalása*” (Dezső 1976, 286). Az orosz ige gazdag szemantikai és pragmatikai struktúrájának az elsajátítása mindig nehézségeket fog okozni a nem szláv anyanyelvű tanulónak. Az elsajátítást megkönnyítendő, a tanulóknak meg kell ismerniük az igék *jelentéseit, a jel használati szabályait*. A használati szabályok (a nyelvi anyag szemantikai és pragmatikai értelmezése) nélkül idegen nyelvet sem az általános, sem a középiskolában nem lehet eredményesen oktatni.

1.1. B. F. Skinner a kauzális szemléletmódot hiányolja; fel kellene tárni – mint írja – a nyelvi viselkedés okait (a gondolkodás folyamatait), meg kellene vizsgálni *azokat a hatásokat, amelyeket a nyelv a hallgatóra gyakorol* (Skinner 1970, 148–149). J. Searle, aki a nyelv céljának a kommunikációt tartja, észreveszi, hogy a nyelv és a kommunikáció, a jelentés és a beszédaktusok között lényegi kapcsolat van. A beszédaktuselmélet művelői közül a legkövetkezetesebb koncepciót J. Searle fejlesztette ki, aki a kommunikáció alapegységének az *illokúciós aktust* tartja, amelyet a nyelvszék közül többen a perlokúciós aktussal tévesztenek össze. „A perlokúciós és az illokúciós (aktusok – K. J.) közötti megkülönböztetés hiánya a jelentés használatelméletének egyik leg-